

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼԻԴԵՐ ԵՎ ԼԻԴԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ԳԱՐԻԿ ՔԵՌՅԱՆ, ՎԱՀԵ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Բանալի բառեր - Լիդեր, քաղաքական լիդերություն, հոգեվերլուծության տեսություն, նեոֆրեյդիզմ, պատերնալիզմ, Ն. Մաքիավելլի, Գ. Տարդը, Զ. Ֆրոյդ, Հ. Լասուել, Մ. Վեբեր:

ՆԵՐԱՇՈՒԹՅՈՒՆ

Յուրաքանչյուր դարաշրջան գիտության առջև իր խնդիրներն է դնում, իսկ յուրաքանչյուր գիտության կենսունակությունը պայմանավորված է այն խնդիրների լուծմամբ, որոնք ներկայացնում է տվյալ ժամանակաշրջանը: Այս իմաստով կարելի է ասել, որ քաղաքական գիտության ներունակությունն իր զարգացման յուրաքանչյուր ժամանակաշրջանում որոշակի կապի մեջ է այն իրականության կառուցվածքի հետ, որը նա կոչված է բացահայտելու: Մեր կարծիքով՝ յուրաքանչյուր հետազոտողի խնդիրն է հետազոտական պրակտիկայում առավել լայնորեն և արդյունավետորեն ներդնել այս կամ այն քաղաքական և հասարակական երևույթն իր տարբեր կողմերով՝ ընդգրկելով կից (մոտ) գիտակարգերի տեսություններն ու գործիքակազմերը, ինչպես նաև այդ մեթոդների ու տեսությունների համադրմամբ զարգացնել քաղաքագիտական հետազոտություններն ու կոնցեպտուալ քննարկումները: Հետազոտողի խնդիրը ոչ միայն քաղաքական և հասարակական նոր երևույթները ակտիվորեն գնահատելն է, այլև ժամանակակից փուլում ավանդական, ասել է թե՛ բազմակողմանիորեն ուսումնասիրված քաղաքականության գործընթացների ու սուբյեկտների բացահայտման կարևորումը: Այդպիսի երևույթներից է քաղաքական լիդերությունը: Հետազոտողները (Զ. Բերնս, Ժ. Բլունդել, Ա. Վիլյավսկի, Կ. Գրինտ, Գ. Գյունտեր, Բ. Կելերման, Ռ. Թակեր, Վ. Կարասև, Ն. Շչերբինա, Մ. Մարգարյան և ուրիշներ) վաղուց ուշադրու-

թյուն են դարձրել քաղաքական լիդերության ուսումնասիրությանը¹: Թըվում է, թե ուսումնասիրության թեման կարելի է փակել և վերջակետ դնել, սակայն իրականության մեջ այս կամ այն երևույթը տարբեր պատմական փուլերում անխուսափելիորեն կերպափոխվում է՝ առաջ բերելով նրա ձևավորման ու զարգացման, հետազոտության խնդիրը:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼԻԴԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԵՐԸ ՀԻՆ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԴԱՐԵՐՈՒՄ

Քաղաքական մտքի պատմության մեջ բազմաթիվ են լիդերության և լիդերի վերաբերյալ տարբեր մեկնաբանությունները և մոտեցումները: Դրա զարգացման հիմնական փուլերը ներկայացված են ինչպես անտիկ մտածողների, այնպես էլ ժամանակակից տեսաբանների կողմից²: Լավագույն քաղաքական կառավարման խնդիրը, որը կապահովեր հասարակության անվտանգ և առաջընթացային զարգացումը, իր տեղն է գտել պատմության մեջ հայտնի փիլիսոփաների և հրապարակախոսների աշխատություններում (Կոնֆուցիոս, Արիստոտել, Պլատոն, Ն. Մաքիավելլի, Թ. Հոբս, Ի. Կանտ և ուրիշներ): Հնագույն դիցաբանություններում տարբեր անհատներ աչքի էին ընկնում վերմարդկային կարողություններով³: Փիլիսոփայության համահիմնադիրներից **Պլատոնը** նշում էր, որ կառավարող անհատը պետք է ունենա իմաստություն, իսկ երբ դրան միանան իշխանության և լրջամտության հատկանիշները, ապա կստեղծվի լավագույն պետական կարգը⁴: Մեկ ուրիշ հույն փիլիսոփա **Պլուտարքոսը** (ինչպես Պլատոնը) նույնպես կառավարչի մեջ կարևորում է իմաստությունը և գիտելիքը: Ըստ փիլիսոփայի՝ լիդերը պետք է օժտված լինի պատվի, անպարտ լինելու, վեհանձնության, համեստության և իր ենթականերին սի-

¹ Տե՛ս **Блондель Ж.**, Политическое лидерство: Путь к всеобъемлющему анализу, М., Российская академия управления, 1992. **Щербина Н. Г.**, Теории политического лидерства, М., Изд-во «Весь мир», 2004. **Шаблинский И. Г.**, Политическое лидерство: типология и технология, М., «Новый учебник», 2004. **Котгер Джон**, Истинная роль лидера // Лидерство / Пер. с англ., 2-е изд., М.: «Альпина Паблишер», 2017. С. 49-72. **Մարգարյան Մ.**, Քաղաքական լիդերություն. Տեսություն և պրակտիկա / Մ. Մ. Մարգարյան, Եր., ՀՀՊԿՍ, 2017:

² Այս մասին տե՛ս **Մարգարյան Մ.**, Քաղաքական լիդերություն. Տեսություն և պրակտիկա. - Եր., ՀՀՊԿՍ, 2017, էջ 73-202: **Клейменова А.**, Историческое развитие изучения феномена лидерства // Аналитика культурологии. Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина. N 28, 2014. С. 17-22 և այլն:

³ **Грейвз Р.** Мифы Древней Греции. — М. Прогресс, 1992.

⁴ https://www.philosophy.ru/ru/moral_responsibility/

րելու հատկանիշներով¹: Հետաքրքրաշարժ է, որ հնագույն ժամանակներում լիդերի անձն ընկալվում էր այլ կերպ, այսինքն մարդանց պատկերացումները հիմնվում էին գաղափարի վրա, համաձայն որի մարդկային պատմությունը ձևավորում են աստվածները, իսկ մարդիկ ենթարկվում էին լիդերին միայն ոչ հոգեբանական՝ մարմնական գործողությունների մեջ: Հետագայում այս պատկերացումը հստակորեն սեփականանացրեց քրիստոնեական մտածողությունը, որում լիդերին ենթարկվելը նշանակում էր ենթարկվել Աստծուն: Հենց սա դարձավ ողջ միջին դարերի քաղաքական պատմության անկյունաքարը, մի շրջան, երբ հակասության մեջ էին աշխարհիկ իշխանությունն ի դեմս պետության և հոգևոր իշխանությունն ի դեմս եկեղեցու, որի առանցքային դերակատարը Հռոմի պապն էր՝ կաթոլիկ եկեղեցու ղեկավարը: Քաղաքական լիդերի վերաբերյալ համալիր հայեցակարգ է մշակել քաղաքական մտքի խոշորագույն ներկայացուցիչ, իտալացի **Նիկոլո Մաքիավելին**: Նա Իտալիայի միավորման հաջողությունը տեսնում էր պետական գործիչների բանական գործունեության հավաքագրման մեջ: Նա կառավարող լիդերի կարևորագույն խնդիրն էր համարում համազգային շահն ու համաձայնությունը, ազգային բարեկեցությունն ու ներդաշնակությունը, և նշում էր, որ առանց քաղաքական կայունության ազգային հզոր պետությունն անհնար է: Ըստ նրա՝ անթուլատրելի են պետության ներսում անկարգություններ հրահրելը, անթուլատրելի է այն ղեկավարը, որն առաջնորդվում է ոչ թե համազգային, այլ սեփական/խմբային շահերից ելնելով: Ն.Մաքիավելին լիդերներին տարանջատում էր լիդերի երկու տեսակ.

- Խելքի, կամքի և հզորության շնորհիվ իշխանության եկած լիդերներ,
- Լիդերներ, ում իշխանության գալուն նպաստել է ստեղծված իրադրությունը կամ ճակատագիրը²:

Ն.Մաքիավելիի համոզմամբ՝ լիդերը պետք է առյուծի նման ուժեղ լինի, որ վախեցնի գայլերին և աղվեսի պես խորամանկ, որ շրջանցի թակարդները³: Ուշագրավ են նաև քաղաքական լիդերի վերաբերյալ Ջոն Լոքի, Կլոդ Ադրիան Հելվեցիոսի, Պոլ Անրի Հոլբախի, Ֆրիդրիխ Հեգելի, Արթուր Շոպենհաուերի, Ֆրիդրիխ Նիցշեի գաղափարները⁴: **Պ.Ա.Հոլբախը**

¹ [https://www.cityu.edu/what-plato-can-teach-us-about-leadership-part-1-of-2/#:~:text=Plato %20was%20dissatisfied%20with%20rulers,interest%20were%20not%20strong%20leaders.&text=Leadership%20is%20a%20duty%20of,for%20the%20art%20of%20ruling.](https://www.cityu.edu/what-plato-can-teach-us-about-leadership-part-1-of-2/#:~:text=Plato%20was%20dissatisfied%20with%20rulers,interest%20were%20not%20strong%20leaders.&text=Leadership%20is%20a%20duty%20of,for%20the%20art%20of%20ruling.)

² **Նիկոլո Մաքիավելի** – Տիրակալը /Թարգ. Ալբերտ Բարսեղյանի/, Եր., 2010, էջ 34-40:

³ **Նույն տեղում**, էջ 40-57:

⁴ John Locke & Societal Leadership. <https://www.toolbox.com/hr/hr-strategy/blogs/john-locke-societal-leadership-062613/#:~:text=John%20Locke%20helped%20form%20the,It's%20time%20for%20a%20LeaderShift.> **D. L. Cawthon.** Hegel on Leadership: The Unfolding of the Absolute.

նշում էր, որ հասարակությունները մեծամասամբ տուժում են սեփական սոցիալական, անշրջահայացության, պարզամտության և ամբոխին իրենց ենթարկացնող լիդերների պատճառով: Ըստ փիլիսոփայի՝ հասարակության հիմնական սխալն այն է, որ նրանք, ժամանակ առ ժամանակ փոխելով կառավարման այս կամ այն ձևը, երբեք չեն ունեցել կամք՝ վերափոխելու դրանց բուն էությունը, ինչն էլ իրենց դժբախտությունների իրական պատճառն է: **Ֆ.Նիցշեն** վստահ էր, որ քանզի միջազգային գործընթացների գլխավոր հիմնաքարը իշխանության ձգտումն է տարբեր ուժերի և բևեռների կողմից, հետևվաբար իշխանությանը ձգտողը պետք է անտեսի բարոյականության վերաբերյալ որևէ հատկանիշ, քանի որ այդ ճանապարհին բարոյականությունը թույլերի զենքն է:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼԻԴԵՐՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՆՈՐ ՇՐՋԱՆՈՒՄ

Քաղաքական լիդերության ուսումնասիրության նկատելի զարգացում տեղի ունեցավ 19-րդ դարի վերջին և 20-րդ դարի սկզբին: Այդ շրջանում նաև փորձ արվեց քաղաքական լիդերության ձևավորման երևույթը բացատրել հոգեբանական տեսանկյունից (Հ. Լեբոն, Ֆ. Նիցշե, Ջ. Ֆրեյդ, ՌԻ. Բուլիտ, Հ. Լասուել և ուրիշներ): Տվյալ հիմնախնդրի վերաբերյալ հատկանշական մեկնաբանություն է տվել 19-րդ դարի ֆրանսիացի տեսաբան **Գաբրիել Տարդը**: Ըստ նրա՝ քաղաքական մրցապայքարում և առհասարական քաղաքականությունում նվաճումները հզոր մարդկանց գործունեության արդյունքն են: Գ.Տարդը վստահ էր, որ առանց քաղաքական լիդերի ժողովուրդը գլխատված իրան է¹: Քաղաքական լիդերության հիմնախնդրի հետազոտության գործում կարևոր ներդրում է ունեցել **Ջիզմունդ Ֆրոյդի** հոգեվերլուծության տեսությունը: Նա առաջինն էր, որ առաջարկեց հոգեբանական և հոգեվերլուծական մեթոդաբանությամբ նորապես հետազոտել քաղաքական լիդերությունը: Ընդ որում՝ նա հենվում էր իր նախորդների կողմից ներկայացված գաղափարների վրա, ինչպես, օրինակ, ամբոխի կազմակերպման և ղեկավարման գործում «առաջնորդ-

---

Routledge. 2002. p. 4-7. **R. Thiran**. Insights on Leadership from Philosopher Friedrich Nietzsche. 2019. <https://www.leaderonomics.com/articles/leadership/insights-on-leadership-from-philosopher-friedrich-nietzsche#:~:text=Friedrich%20Nietzsche%20was%20someone%20who,and%20the%20late%20Steve%20Jobs>. **J.Head**. Schopenhauer and the Nature of Philosophy. Ghent University. 2021. **H.D. Robinson**. Baron d'Holbach. The System of Nature. Kitchener. 2001. p.146-150. Stanford Encyclopedia of Philosophy, Enlightenment, First published Fri Aug 20, 2010; substantive revision Tue Aug 29, 2017.

¹ **Пугачев В. П.** Политология, М., 2003, с. 172.

ների» դերի մասին ֆրանսիացի հոգեբան և սոցիոլոգ Գուստավ Լեբոնի կողմից ներկայացված մոտեցումն է: «Եթե նույնիսկ որոշ քանակությամբ կենդանի էակներ հավաքվեն մեկտեղ,– գրում էր Գ. Լեբոնը,– միևնույնն է, լինի դա կենդանիների հոտ կամ մարդկանց ամբոխ, նրանք բնագոյաբար ենթարկվում են իրենց առաջնորդի իշխանությանը: Մարդկանց ամբոխում առաջնորդը հաճախ լինում է միայն որպես ավագ, բայց բոլոր դեպքերում նրա դերը շատ մեծ է...»¹: Չ. Ֆրոյդը քաղաքական լիդերների հանդես գալու հիմքում տեսնում էր մարդկանց ենթագիտակցական ձգտումը, իսկ երևույթը նա դիտում էր որպես լիդերի անգիտակցական վարքի և մոտիվացիայի խորքային մակարդակներում գիտակցման արդյունք: Քաղաքական լիդերության բնական սկիզբը, ի տարբերություն սոցիոմշակութայինի, Չ. Ֆրոյդի կողմից դիտարկվում է որպես այդ երևույթի իրական արտահայտություն և մեկնաբանվում է քաղաքական լիդերի, նրա վարքագծի մոտիվացիայի ներքին ակտիվությամբ: Հետագայում Չ. Ֆրոյդը և ԱՄՆ-ի քաղաքական գործիչ Ու. Բուլիտը առաջինն էին, որ հոգեֆիզիոլոգիական առանձնահատկությունների և անգիտակցական ձգտումների հետազոտությունների հիման վրա շարադրեցին ԱՄՆ նախագահներից մեկի՝ Վ. Վիլսոնի հոգեկենսագրությունը: Այդ տեսաբանների կողմից ներկայացված՝ «Թոմաս Վուդրո Վիլսոն, ԱՄՆ 28-րդ նախագահը»² վերնագրով աշխատությունը դրեց քաղաքական լիդերության հոգեվերլուծական հետազոտության հիմքը:

Հոգեվերլուծական մոտեցումը շարունակվեց ամերիկյան հոգեբան և քաղաքագետ **Հարոլդ Լասուելի** կողմից: Վերջինս իր «Հոգեախտաբանություն և քաղաքականություն» աշխատության մեջ նշում է, որ ակտիվ քաղաքական գործունեություն վարելու համար անհատին որպես շարժառիթ է ծառայում ցածր ինքնագնահատումը, անհանգստության զգացումը և անպաշտպանվածությունը, որն ամբողջությամբ որոշում է իշխանությանը տիրելու անհատի պահանջմունքը³: Հ. Լասուելին քաղաքական հոգեբանության մեջ կարելի է համարել նեոֆրեյդիզմի հիմնադիր: Նա և իր համախոհները ընդգծում են, որ իշխանությունը և նրա համար մղվող պայքարը կոչված են բավարարելու հոգեբանական անբավարարվածությունը: Քաղաքական լիդերությունը նեոֆրեյդիզմի կողմից ուսումնասիրվում է երկու ուղղություններով.

¹ Տե՛ս **Լեբոն Գ.**, Психология народов и масс, СПб.: «Макет», 1995. С. 234:

² Տե՛ս **Փրեյդ Յ., Буллит У.**, Томас Вудро Вильсон, 28-й президент США. Психологическое исследование, М., 1992:

³ Տե՛ս **Lasswell H.**, Psychopathology and Politics, Chicago, 1931:

- սովորական, կանոնավոր քաղաքական գործչի պայմաններում որպես ներքին կոնֆլիկտների հաղթահարման միջոց,

- լիդերության երևույթը բխում է լիդերի անհատական հոգեախտաբանական հատկանիշներից, որոնք նրա համար ապահովում են քաղաքական հաջողություններ:

Գերմանացի քաղաքական փիլիսոփա և սոցիոլոգ **Մաքս Վեբերը** քաղաքական լիդերի հոգեբանական խնդիրները պայմանավորում էր քաղաքական գործչի կողմից իշխանության խնդիրների հետ կապված շարժառիթային ակտիվության առանձնահատկություններով: «Ով քաղաքականությամբ է զբաղվում, ձգտում է դեպի իշխանության, կա՛մ որպես միջոց՝ որոշ նպատակներ իրականացնելու համար, կա՛մ ուղղակի իշխանություն ունենալու համար»¹:

Քաղաքական լիդերության հոգեբանական ուղղությունն իր հետագա զարգացումը ստացավ քաղաքական գիտության բաղկացուցիչ հանդիսացող գիտակարգի՝ քաղաքական հոգեբանության շրջանակներում: Նրա առարկան սահմանվում է հատկանիշներով, վիճակներով և հոգեկան գործընթացներով, որոնք վերափոխվում են իշխանության հետ անհատի փոխազդեցության ժամանակ²:

20-րդ դարի երկրորդ կեսին լիդերության թեման ակտիվորեն սկսեց քննարկվել քաղաքական գիտության մեջ: Հանդես եկան Ջեյմս Մակգրեգոր Բերնսի, Ժան Բլունդելի, Գլեն Փեյջի, Արոն Վիլդավսկու, Գրոեն Գյունտերի, Բարբարա Կելերմանի, Ռոբերտ Թակերի և այլոց աշխատությունները: Այս հեղինակները փորձում էին քաղաքական լիդերության հիմնախնդիրները լուծել նյութի դասակարգման և ընդհանուր նպատակի համակարգման ճանապարհով: Սակայն նրանց մի մասն իրենց քննարկումներում բավարարվում էին բացատրման նեղ շրջանակներով: Օրինակ՝ **Ռ. Փեյջը** օգտվում էր լիդերության հոգեվերլուծական մոդելից: Նրա համար լիդերությունը որոշ բաղադրիչների՝ անհատականության, նրա դերի, կազմակերպության, խնդիրների, արժեքների, ինստիտուտների զուգակցություն (կոմբինացիա) է³: **Բ. Կելերմանը**, ընդհակառակը, շեշտը դնում էր քաղաքական լիդերության հետազոտության լայն միջգիտակարգային մոտեցման վրա⁴:

Որոշ հետազոտողներ լիդերի վարքագծի դինամիկան դիտարկում էին որպես նրա անհատականության և միջավայրի փոխազդեցություն: Օ-

¹ Տե՛ս **Вeбep M.**, Политика как призвание и профессия, Избр. соч., М.: «Прогресс», 1990. С. 646:

² Տե՛ս **Юpьeв A. И.**, Введение в политическую психологию. СПб.: Изд. СПбГУ, 1992. С. 13.

³ **Glenn D. Paige.** Political Leadership: Readings for an Emerging Field. New York: Free Press. 1972. P.57-72.

⁴ **Kellerman B.** The End of Leadership. Harper Business. 2012. P.125-142.

րինակ՝ **Ջեյն Մակգրեգոր Բերնար**, քաղաքականությունն ըմբռնելով որպես վարքագիծ, «Լիդերություն» աշխատության մեջ հետազոտել է հետևորդների վարքագծի մոտիվացիաները և արժեքները: Ըստ նրա՝ հնարավոր է «լիդեր-հետևորդ» հարաբերության երկու համակարգ և հետևաբար լիդերության երկու տիպ՝ «*համաձայնողական*» և «*տրանսֆորմացվող*» («կերպափոխվող»): Առաջինի դեպքում լիդերը և հետևորդները պարզապես առկա արժեքների փոխանակում են իրականացնում: Երկրորդ դեպքում լիդերի կողմից ձևավորվում է հետևորդների մոտիվացիան, երբ նրանց արժեքային կողմնորոշումը տրանսֆորմացվում է դեպի ընդհանուր նպատակը: Հենց այսպիսի լիդերը, նկատի ունենալով զանգվածների սպասելիքները, բարեփոխումներ է իրականացնում¹: Այս մոտեցման սահմանափակվածությունն այն է, որ լիդերի վարքագծի նման մոդելը չի արտահայտում քաղաքական իրավիճակների ողջ բազմազանությունը: Լիդերության բարոյական այս մոտեցումն առավելապես ուղղված է կազմակերպչական համատեքստի տրանսֆորմացիային (հետևորդների հետ հարաբերությունների բնույթին և կառուցվածքին): Մակայն գլխավոր փոփոխությունները վերաբերում են սոցիումին, որի փոփոխված արժեքները հարմարեցված են շրջակա միջավայրին:

Լիդերային վարքագծի հիմնախնդիրների քննարկումը՝ իրավիճակային փոփոխությունների հետ կապված, շարունակեց ամերիկյան քաղաքագետ **Ռոբերտ Թաքերը** «Քաղաքական մշակույթը և լիդերությունը Խորհրդային Ռուսաստանում: Լենինից մինչև Գորբաչով» (1987) գրքում²: Քաղաքական լիդերության այս վերլուծության առանձնահատկությունն այն է, որ լիդերության երևույթի համար ընդհանուր համատեքստ է հանդես գալիս քաղաքական մշակույթն ընդհանրապես և հետազոտվում է Ռուսաստանի հեղափոխական պրակտիկան՝ մասնավորապես: Ռուսաստանի Հոկտեմբերյան հեղաշրջումը Ռ. Թաքերը ներկայացնում է որպես մշակութային հեղափոխություն, և մշակութային փոփոխման այդ իրավիճակում էլ իրականացվում է քաղաքական լիդերությունը: Քաղաքականության մեջ լիդերության ելակետային նախադրյալը գործերի այնպիսի վիճակն է, որը սոցիումի մեծամասնության կողմից բացասաբար է ընդունվում: Հենց լիդերն է տվյալ իրավիճակը ներկայացնում որպես արտակարգ խնդիր: Միաժամանակ՝ որպես քաղաքական լուծում, լիդերն առաջարկում է համատեղ գործունեության նոր կուրս: Ըստ Թաքերի՝ հասարակական շարժումն առանց լիդերության անհնար է. այն կազմա-

¹ Տե՛ս **Burns J. M.**, Leadership, N.Y., 1978:

² Տե՛ս **Такеp P.**, Политическая культура и лидерство в Советской России. От Ленина до Горбачева, США: экономика, политика, идеология. 1990, N 1-3:

կերպվում, ամբողջացվում է լիդերության երևույթի միջոցով: Թակերի կարծիքով՝ քաղաքական մշակույթի ձևավորման գործում էլ լիդերության երևույթը կարևոր դեր է խաղում¹:

Ի տարբերություն նշված հեղինակների՝ ֆրանսիացի քաղաքագետ **Ժան Բլոնդելն** իր «Քաղաքական լիդերություն: Ճանապարհ դեպի համընդհանուր վերլուծություն» (1987) աշխատությունում փորձել է ներկայացնել քաղաքական լիդերության միասնական հայեցակարգ: Նա կարծում էր, որ անհրաժեշտ է ստեղծել ընդհանուր դասակարգման մեխանիզմ, որի սկզբունքային հիմքը կդառնա լիդերի ազդեցության ցուցանիշը: Այսպես՝ քաղաքական լիդերության համակարգումը պետք է սկսվի հասարակության վրա լիդերի ազդեցության ուսումնասիրությունից: Օրինակ՝ քաղաքական ռեժիմը ստեղծում է այնպիսի ինստիտուցիոնալ և գործընթացային առանձնահատկություններ, որոնք կօգնեն սահմանել լիդերի նպատակները: Ժ. Բլոնդելը շեշտում է միջավայրի (անկախ փոփոխականի) հատուկ դերը: Միջավայրը մի կողմից սահմանափակումներ է մտցնում, բայց մյուս կողմից հնարավորություններ է ստեղծում քաղաքական գործչի համար: Այն լիդերին փոփոխությունների հնարավորություն է տալիս, ներառյալ ճգնաժամային իրավիճակները: Քաղաքական իրավիճակների տարածված տարանջատումը սովորականի և բեկումնայինի, իսկ լիդերների բաժանումը «կառավարիչների» («մենեջերների») և «հերոսների», Բլոնդելի կարծիքով, չեն արտացոլում փոփոխությունների մասշտաբը: Որոշ լիդերներ ո՛չ փրկիչներ են համարվում, ո՛չ հեղափոխականներ, ո՛չ պատերնալիստներ, ո՛չ էլ պոպուլիստներ, բայց կարող են լինել լիդերներ՝ համաձայն դիրքի և ղեկավարին հատուկ անձնական հատկանիշների շնորհիվ: Փաստորեն կարող ենք փաստել, որ Ժ. Բլոնդելն առաջարկում էր քաղաքական լիդերի դասակարգման երկու մոտեցում: *Մտաջինի համաձայն*՝ լիդերները տարբերվում են հասարակության վերափոխման կամ պահպանման իրենց ցանկության հիմքով: *Երկրորդ մոտեցման* համաձայն՝ լիդերները տարանջատվում են «մեծ անհատների» և «քաղաքական գործիչների»²:

Ընդհանուր մոտեցմամբ քաղաքական լիդերության վերաբերող աշխատանքներն ու հիմնական գաղափարները կապված են առաջընթացի հասկացության հետ: Քաղաքականության վերաբերյալ ժամանակակից դատողություններն առնչվում են ոչ միայն իշխանության և ազդեցության

---

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² Տե՛ս **Блондель Ж.**, Политическое лидерство: Путь к всеобъемлющему анализу, М: Российская академия управления, 1992. С. 122-131:

հասկացություններին, այլև կառավարման վերաբերյալ պատկերացումներին: Ընդունված է համարել, որ լիդերությունը՝ որպես գործունեություն, հաղորդակցության գործընթացի նման թափանցում է կազմակերպության կառավարման ամբողջ համակարգ: Խնդիրն այն է, որ ներկայումս լիդերության պատճառը ոչ միայն պայմանավորված է պաշտոնով, այլև գիտելիքով: Եթե մարդը տիրապետում է գիտելիքի և գիտի, թե ինչպես փոխել տվյալ հիմնարկի, կազմակերպության զարգացումը, ապա նա ընդունակ է դառնալու նաև լիդեր: Այսօր ակտուալ է և դրսևորվում է իշխանության երկու տիպ՝ *գիտելիքի իշխանություն* և *անհատի իշխանություն*: Լիդերության հենց այս գործիքներն են դեկավարին թույլատրում լինել արդյունավետ դեկավար և կառավարիչ ժամանակակից իրավիճակներում, այսինքն՝ ազդեցություն ցուցաբերել և փոխել մարդկանց գիտակցությունն ու վարքագիծը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Լիդերության առաջին համակարգված հետազոտությունները կապված են լիդերի անհատական որակների ուսումնասիրությունների հետ: Լիդերության հատկանիշների բազմաթիվ տեսություններ այս կամ այն չափով տիպավորեցին (մոդելավորեցին) լիդերային անհատին՝ ենթադրելով, որ անհատական որակների որոշակի հավաքածուն ընդհանուր է բոլոր լիդերների, այդ թվում՝ նաև քաղաքական լիդերության համար: Եթե սկզբում հետազոտողների հետաքրքրությունը լիդերի անհատականության ծագումնաբանությունն էր, ապա 20-րդ դարավերջին ուշադրությունը սևեռվեց լիդերի գործառույթների մոդելավորանք: Եվ չնայած հատկանիշների տեսությունը քննադատվում է արդյունքների հակասականության և լիդերային որակների հավաքածուի վերաբերյալ միասնական կարծիքի բացակայության համար, ակնհայտ է, որ լիդերները, այդ թվում՝ քաղաքական լիդերը, պետք է տիրապետեն որոշակի հատկանիշների (խարիզմայի, իրազեկվածության, ակտիվության, նախաձեռնողականության և այլն):

Այս ամենով հանդերձ, *քաղաքական լիդերությունը կարելի է սահմանել որպես մեկ կամ մի քանի անձերի լեզիտիմ գերիշխանություն որոշակի խմբի, կազմակերպության վրա, որը պայմանավորված է նրա յուրահատուկ ընդունակություններով և խմբի անդամների բարոյական վերաբերմունքով:*

Քաղաքական լիդերության զարգացման հիմնական մոտեցումները տարբեր ժամանակաշրջաններում ներկայացվում են տարբեր տեսանկյուններից: Անտիկ շրջանից սկսած մինչև 19-րդ դարի վերջը քաղաքական լիդերությունը հիմնականում առնչվում էր քաղաքական կառավարման

(պետության ղեկավարի) խնդիրներին, որը կապահովեր հասարակության անվտանգ և առաջընթաց զարգացումը: 20-րդ դարի սկզբներից փորձ արվեց քաղաքական լիդերության ձևավորման բնույթը բացատրելու հոգեբանական տեսանկյունից: Եվ փաստորեն դրվեց քաղաքական լիդերության հոգեվերլուծական հետազոտության հիմքը:

Հետագայում լիդերությունն ակտիվորեն սկսեց քննարկվել քաղաքական գիտության մեջ: Մի դեպքում այն դիտարկվում էր հատկանիշների տեսության խնդիրների համատեքստում, մեկ այլ դեպքում՝ որպես անհատականության, արժեքների, ինստիտուտների զուգակցություն (Դ. Փեյջ), որպես խմբային, իրավիճակային տեսություն (Ջ. Բերնես, Ռ. Թաքեր), որպես վարքաբանական մոտեցում և այլն: Այլ հեղինակներ փորձ են արել ներկայացնելու քաղաքական լիդերության միասնական հայեցակարգ՝ ստեղծելով ընդհանուր դասակարգման մեխանիզմ, որի սկզբունքային հիմքը կդառնար լիդերի ազդեցության ցուցանիշը (Շ. Բլոնդել):

Ներկայումս քաղաքական լիդերության հայեցակարգային քննարկումներում «լիդերություն» հասկացությունը դիտարկվում է առավելապես «կազմակերպման» օրինակով, այսինքն՝ լիդերության քննարկումը կապվում է մենեջմենթի հասկացության հետ: Այստեղ առաջին պլան է մղվում գիտելիքի խնդիրը՝ դրսևորելով իշխանության երկու տիպ՝ գիտելիքի իշխանություն և անհատի իշխանություն: Լիդերության հենց այս գործիքներն են ղեկավարին թույլատրում լինել արդյունավետ ղեկավար և կառավարիչ ժամանակակից իրավիճակներում, այսինքն՝ ազդեցություն ցուցաբերել և փոխել մարդկանց գիտակցությունն ու վարքագիծը:

Այսպիսով, եթե փորձենք ամբողջացնել քաղաքական լիդերության վերաբերյալ մեր ընդհանուր պատկերացումները, ապա քաղաքական լիդերությունը պետք է սահմանենք որպես մեկ անհատի գերիշխանություն որոշակի խմբի վրա, որը պայմանավորված է նրա յուրահատուկ ընդունակություններով և խմբի անդամների բարոյական վերաբերմունքով: Ահա այս տեսանկյունից քաղաքական լիդերն իշխանության ձգտող և կամային բարձր որակներ ունեցող, բարոյական հեղինակությամբ և բանախոսական կարողություններով օժտված անհատականությունն է, որը մարդկանց մոտ առաջացնում է սուբյեկտիվ համակրանք և ձգտում՝ հետևելու այդպիսի լիդերին:

Гарик Керян, Ваге Погосян, Проблема интерпретации понятий политический лидер и лидерство в истории политической мысли - Проблема лидерства в истории политической мысли всегда находилась в центре внимания исследователей. Во все времена одним из главных вопросов политики была роль личности в истории. Вопрос политического лидерства

всегда волновал человечество. Кто должен управлять? Как управлять? Эти вопросы были предметом изучения философов, государственных деятелей и политиков с древних времен, особенно величайших мыслителей Древней Греции (Платон, Плутарх). В дальнейшем большой вклад в изучение этого вопроса внесли такие всемирно известные мыслители, как Н. Макиавелли, П. Гольбах, Дж. Локк, Г. Тард, Ф. Ницше, К. Гельвеций, З. Фрейд, Г. Лассуэлл, М. Вебер и другие мыслители. Практически всех теоретиков-исследователей объединяет одно, согласно которому политический лидер – это представитель больших общественных групп, который должен обладать такими качествами, как патриотизм, благородство, скромность, компетентность, умение любить своих подчиненных. Что же касается современных суждений о политическом лидерстве, то они касаются не только представлений о влиянии власти, но и представлений об управлении. Принято считать, что лидерство как деятельность пронизывает всю систему управления организацией подобно коммуникативному процессу. Проблема в том, что в настоящее время причиной лидерства является не только положение, но и знания. Если человек обладает знаниями, знает, как изменить развитие института, то он сможет стать лидером.

Garik Keryan, Vahe Poghosyan, The Interpretation Issue of the Concepts of Political Leader and Leadership in the History of Political Thought - The problem of leadership in the history of political thought has always been in the focus of attention of researchers. At all times, one of the main issues of politics was the role of the individual in history. The question of political leadership has always worried humanity. Who should manage? How to manage? These questions have been the subject of study by philosophers, statesmen and politicians since ancient times, especially the greatest thinkers of ancient Greece (Plato, Plutarch). In the future, such world-famous thinkers as N. Machiavelli, D'Holbach, J. Locke, G. Tarde, F. Nietzsche, K. Helvétius, S. Freud, H. Lasswell, M. Weber made a great contribution to the study of this issue. and other thinkers. Almost all theorists-researchers have one thing in common, according to which a political leader is a representative of large social groups, who must possess such qualities as patriotism, nobility, modesty, competence, and the ability to love his subordinates. As for modern judgments about political leadership, they concern not only ideas about the influence of power, but also ideas about management. It is generally accepted that leadership as an activity permeates the entire management system of an organization like a communicative process. The problem is that nowadays the cause of leadership is

not only position, but also knowledge. If a person has the knowledge, knows how to change the development of the institution, then he can become a leader.

Ուղարկվել է խմբագրություն 04.03.2022թ.
Գրախոսվել է 04.03.2022թ.